

ИНФОРМАЦИОННО-ПРОЦЕСУАЛНИТЕ МОДЕЛИ В ИЗУЧАВАНЕТО НА АГРЕСИВНОСТТА

Йоланда Зографова

The information-processing models of Anderson and Bushman and of Huesmann and Dodge are presented. They belong to the most advanced models of contemporary research on aggression. Their characteristic features are juxtaposed, and a comparative analysis of information based research schemes and of personological concepts is attempted. Theoretical arguments for connecting the two models are presented, and a number of problems arising from some unclarified aspects of contemporary aggression models are discussed.

Съвременната психологична мисъл в областта на агресивността е естествено продължение на многогодишните усилия на десетки изследователи да изградят логични и проверими концепции и експериментални парадигми в една от най-бурно развиващите се сфери в социалната психология.

За една внушителна част от класическата социална психология на агресивността натрупването на емпирични доказателства и на теоретични концепции е напълно достатъчно за определяне стратегия за анализи на основата на изяснените дефиниции, видове, начини на проява, фактори и условия, стимулиращи antecedenti на агресията и някои, макар и непълно развити програми за контрол на това поведение. Някои от основните класически и фундаментално заявени тенденции са залегнали и в съвременните изследвания и теоретични анализи (вж. Зографова, 1987). Но в твърде важни аспекти, засягащи най-съществени страни от развитието на изследването на агресивността, съвременните теории се различават кардинално. Възниква най-малко един основен въпрос — не противоречи ли съвременното изучаване на поведението на приетите основни принципи, създадени и развивани в класическите и в някои отношения, диаметрално различни направления на социално-психологичната мисъл — теории за агресията, развивани от 20-те години насам — теорията на Фройд, хипотезата фрустрация-агресия, теория за социалното учене на агресивността, Лоренцовата социална етология, и т.н. Подобен въпрос се поражда на основата на факта, че повечето от съвременните изследователи в дискутираната област

смятат, че са продължители на съответни теории или основни принципи от концепцията на Фройд, или на Долард и т.н. (За общите съвременни тенденции и систематизация на разроилите се подходи и концепции за агресивността вж. Зографова, 2001.)

В настоящата статия ще се спрем главно на най-силно представената вълна от изследвания в днешната социалнопсихологическа изследователска общност. Представителите на „новата вълна“ стават известни в един твърде малък времеви отрязък и вече „запращават“ с популярността си такива титуляри и най-често цитирани имена като Бандура, Бърковиц, Долард и др. Става дума за учените, които развиват информационно-процесуалната гледна точка за изучаване на агресивността. С навлизането на информационните модели в социалните науки се променя основният ракурс, от който се разглежда едно социално поведение, в т.ч. и агресивното. През последните две десетилетия се развиват паралелно няколко модела, относително различни чрез включените променливи, но сходни поради общата им характеристика на информационно-процесуални модели, реализиращи изучаването на структурата и функциите на когнитивните схеми в агресивното поведение. Всъщност става дума за модели, развивани по сходен начин и оформящи територията на информационно-процесуалния подход. Хюзман и колеги са водещи по линия на реализирането на модел, фокусиран върху формирането на т.нар. сценарий (scripts) (Huesmann, 1998). За обща предпоставка или принцип в модела се приема, че информационен процес протича, когато хората търсят удобния или адекватния на ситуацията скрипт. По-агресивните личности са „складирани“ в паметта си повече скрипти, съдържащи агресивно поведение. Друг модел в това направление се създава и развива от Додж и колеги (Dodge, 1993; Dodge & Coie, 1987). Най-важните елементи в модела засягат интерпретацията на стимула, т.е. перцепциите и атрибуциите са основни единици на анализа. Важен фактор за Додж са реакциите на социума спрямо поведението на индивида, който формира сфемите на последния. И за двата модела е съществено развитието на информационно-процесуални умения, допълващи развитието на социалното познание (схемите, сценариите) на личността. Приема се, че скриптите и нормативните съждения ръководят или регулират поведението от най-ранна възраст. В крайна сметка се предлага логична комбинация за реализирането на общ модел. Както и при по-традиционни и утвърдени виждания за основните фактори, влияещи на поведението, и тук индивидуалните различия и ситуативните променливи са базисните предпоставки, влияещи върху агресивното поведение. Въздействието се специфицира по линия на четири основни пункта: 1. Внимание и оценка на стимула, зависещи от неврофизиологичните предпоставки, от настроението, историята на учене, схеми, включително нормативните убеждения; 2. Активиране и припомняне на скрипти и схеми — мрежите от социални скрипти, свързани с агресивно решаване на проблемите; 3. Оценка на скриптите, която се прави в светлината на интернализираните схеми и нормативни убеждения, за да се определи дали дадени поведения са подходящи или социално желани; 4. Интерпретация на реакциите на средата — не рядко личността и особено